



אדם שהניח ברשות את הכד והנתקל שברו, הנתקל חייב בנזקיו. אם הנתקל הוזק מהכד, בעל הכד פטור לשלם לו נזק מפני שהיה לו להתבונן בדרכו. [הלכות נזקי ממון פי"ג הלכה ה', ו - שו"ע ח"מ סימן תי"ב הלכה א,ב]

ביאורי מילים

- הוה עובדא - היה מעשה.
- לימא - יאמר / נאמר.
- קעבדי - שעשו.
- קרנא דעצרא הוי - קרן זוית
- בשלמא...? - בשלום (נניח ש... אלא...?)
- ס"ל - סבירא ליה - סובר הוא.
- איבעי ליה לעיוני ומיזל - היה צריך
- שסמוכה לבית הבד הוא.
- כשמעתי - כשמועתי. [כמו ההלכה שבפיו]
- הוי - הוא / היה / היא.
- קעבדי - שעשו.
- איבעי ליה לעיוני ומיזל - היה צריך
- הוא, להתבונן וללכת.

הפניות: ספר תרגול: עמ' 13

האם אדם יכול לעשות דין לעצמו

הקדמה - עשיית דין לעצמו

ראובן איבד את אופניו בְּנוֹ הַקֶּטָן. ללא שום ספק ראובן מכיר את האופניים בצורה מוחלטת. עובר ראובן ברחוב הסמוך לדירתו ופתאום הוא מגלה שאופניו בְּנוֹ נמצאים אצל אחד השכנים! ללא היסוס החליט ראובן "לעשות דין לעצמו".

כלומר: ראובן לקח לידידיו את ביצוע ההלכה להכנס לחצירו של השכן ולקחת באופן הלכתי את אופניו בְּנוֹ ולא לחכות זמן רב עד שיפנה לבית הדין והם יוציאו לפועל את ביצוע ההלכה. (אצל אומות העולם זה נקרא: "לקחת את החוק לידיים"). בעזה"י נלמד לאורך הסוגיא, באיזה אופן ובאיזה נסיבות מותר או אסור לאדם לעשות דין לעצמו.

הקדמה - החובל בחבירו חייב בחמשה דברים

1. **נזק:** כלומר, הפציעה גרמה להורדת ערכו של הניזק, לכן, אם פגע בעינו משלם לו דמי עינו, זה נלמד מהפסוק: **עֵיִן תַּחַת עֵיִן שֵׁן תַּחַת שֵׁן יָד תַּחַת יָד רֶגֶל תַּחַת רֶגֶל**. [שמות כא, כד]
2. **צער:** למדנו שמשלם נזק עין תחת עין וכו'. אם כן מדוע נכתב בפסוק שלאחריו: **"כֹּוֹיָהּ תַּחַת כֹּוֹיָהּ פָּצַעַת תַּחַת פָּצַעַת חַבְרָה תַּחַת חַבְרָה"**? ללמדנו שמשלם על צער המכה ועל הכאב שגרם לחבירו, כלומר: אם חבל בו עם ברזל הרי חבירו מצטער יותר מאשר אם היה חובל בו עם פלסטיק.
3. **רפוי:** כלומר: המזיק חייב לשלם את כל הוצאות הטיפול הרפואי שנגרמו על ידו.
4. **שְׁבֵת:** כלומר: מכיון שהניזק בטל ממלאכתו מחמת המכה משלם המזיק את משכורתו שרגיל להרויח, כמו שכתוב: **"אם יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ עַל מִשְׁעַנְתּוֹ וְנָקָה הַמָּכָה רַק שְׁבֵתוֹ יִתֵּן וְרַפָּא יִרְפָּא"** [שמות כא, יט]
5. **בְּשֵׁת:** כלומר: חייב המזיק לשלם על הבושה שגרם לניזק, כגון: אם הוא אדם חשוב והכהו לעיני רבים. הכל לפי המבייש והמתבייש, זה נלמד מהפסוק: **"כִּי יִנָּצוּ אַנְשֵׁים יַחְדָּו אִישׁ וְאָחִיו וְקָרְבָּה אִשָּׁת הָאָחִיד לְהַצִּיל אֶת אִשָּׁה מִכַּהוֹ וְשָׁלְחָה יָדָהּ [בכוונה] וְהִחַזְיקָה בְּמַבְשָׁיו"**, [במקום הצנוע] בהמשך כתוב: **"וְקָצְתָה אֶת כַּפָּה לֹא תַחֲוֹס עֵינָהּ"**. [דברים כ"ה, יא,יב] **"וְקָצְתָה אֶת כַּפָּה"**, בא לומר: לא שנקצוץ לה את כף ידה אלא שתשלם את דמי הבושה שגרמה.

שווי הסלע

מרן בשולחן ערוך מתאר את ערך חמשת הפלעים לפדיון הבן כ - "שלושים דרהם כסף מזוקק". [י"ד סימן שה, א] מהו הדרהם? מטבע ערבי עתיק העשוי מכסף טהור. כמה משקלו? בטורקיה העות'מאנית משקלו היה 3.207 גרם, במצרים 3.088 גרם וכיום בערך 3 גרם. אם כן: סלע 1 שווה 6 דרהם השונים 18 גרם כסף טהור. גרם כסף משתנה בהתאם לשוק העולמי, כיום 1 גרם כסף שווה בערך 2.3 ₪ לכן הפלע שווה בערך 41 ₪.

תשלום בושת [אמצע דף כז:]

שלח ליה רב חסדא לר"נ: הרי אמרו לרכובה שלש ולבעיטה [ברגל] חמש ולסנוקרת שלש עשרה, לפנדא דמרא ולקופינא דמרא מאי?

הרי אמרו לרכובה שלש. מנהג הדיינין לגבות מן הבועט את חבירו בארכובתו [בברך] של בועט ג' [שלושה] סלעים לבושת, לפי שגדולה בְּשֵׁת מַפֶּת הָאֲרָכָה מדחיפת היד. לסנוקרת. אוכף של חמור שהכה בו את חבירו, שלש עשרה סלעים לבשתו לבד [מלבד] חיוב שאר הדברים. - לפנדא דמרא. בית יד של פושי"ר. [מעדר] - קופינא. הברזל עצמו אצל הנקב.



- רב חסדא שלח שאלה לרב נחמן:** מנהג הדיינין בבית דין לגבות קנס מן:
- הבועט בחברו עם הַבְּרָךְ משלם שלושה סלעים בושת משום שבמכת בְּרָךְ, הַמְּכָה מתבייש יותר מדחיפת יד.
 - הבועט ברגלו בחבירו משלם חמשה סלעים בושת.
 - המכה את חבירו עם אוכף של חמור, משלם יג' סלעים בושת, חוץ משאר הדברים שהחובל בחבירו חייב לשלם.
- שאלת רב חסדא היא:** כמה בושת משלם המכה את חבירו במקל מעדר או במעדר עצמו?

קנס גובים בבית דין סמוכים

שלח ליה, חסדא חסדא, קנסא קא מגבית בבבל! אימא לי גופא דעובדא היכי הוה.

גופא דעובדא [גוף המעשה] דפנדא וקופינא [של הקת והידיית].

שלח רב נחמן לרב חסדא: בושת הוא קנס שגובים בית דין בנוסף לנזק שגרם הַמְּכָה, וכלל בידינו: אין גובים קנס אלא "בבית דין סמוכים", כלומר: חכמים שנסמכו על ידי רבותיהם הגדולים לפסוק הלכות בבית הדין, וְכֵן אֵלּוּ הָיוּ רַק בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל ולא בבבל! לכן תַּמָּה רב נחמן ואמר: "חסדא חסדא, קנס אתה רוצה לפסוק בבבל!" [בתמיהה]

משום כך, מבקש רב נחמן מרב חסדא שיכתוב וישלח לו איך היה המעשה.

יש הכאות שאין בהם נזק אלא ביזוי וצער [בושה] לַמְּכָה, בין שצריך לרפואה ובין שלא, פסקו חכמים קנס למכה על שבייש את חבירו ומשלם על כל מכה שהביא לחברו, וכמה משלם בסלעים? לבעיטה ברגל חמש, למכה בברכו שלוש, באגרופו שלוש עשרה, בכף ידו סלע אחד, סטירה על פניו חמישים, סטירה מאחורי ידו, צירם באזנו, תלש שערו, ירק על בשרו, מאה סלעים. [רמב"ם הלכות חובל ומזיק פ"ג ה"ט - מרן ח"מ ת"כ, מ"א]

השכלנו מדברי הרמב"ם: כמה צריך האדם לזיזהר מלבייש את חבירו בכל צורה שהיא, ובכלל מכל הרמת אבריו או חפציו על חבירו, כי על הכל יצטרך האדם ליתן דין וחשבון ושום סיבה לא תהווה פטור.

- לר"נ - לרב נחמן.
- מאי - מה / מה הוא הדין.
- פנדא / ולקופינא, דמרא - קת / ולידית, של מעדר.
- אימא לי - תאמר לי.
- קנסא קא מגבית - קנס אתה גובה.
- דעובדא - של המעשה.
- היכי הוה - איך היה.
- גופא - עיקר העניין.

שאלות לגמרא (עמ' 20 בספר הלימוד)

- במסגרת הגמ' - סמן בצבע אחד את שמות האמוראים, בצבע שני את השאלה ששאל רב חסדא, בצבע שלישי את תמיהת רב נחמן ובצבע רביעי את בקשתו של רב נחמן מרב חסדא.

שלה ליה רב חסדא לר"נ הרי אמרו לרכובה שלש ולבעיטה חמש ולסנוקרת שלש עשרה לפנדא דמרא ולקופינא דמרא מאי שלה ליה חסדא חסדא קנסא קא מגבית בבבל אימא לי גופא דעובדא היכי הוה

1. מתח קו בין המקרה לבין תשלום בושתו [העזר ברש"י מד"ה: הרי אמרו וכו']

- | | | | |
|---|--------------|---|--|
| ○ | לבעיטה ברגל | ○ | הבועט בחבירו עם ברכו משלם ג' סלעים לבושתו. |
| ○ | לסנוקרת | ○ | המכה את חבירו עם מקל מעדר? |
| ○ | לפנדא דמרא | ○ | המכה את חבירו עם המעדר עצמו? |
| ○ | לקופינא דמרא | ○ | הבועט בחבירו עם רגלו משלם ה' סלעים לבושתו. |
| ○ | לרכובה | ○ | המכה את חבירו עם אוקף של חמור משלם יג' סלעים לבושתו. |

2. צטט מרש"י ד"ה: הרי אמרו וכו', את המשפט המראה, שיש הבדל בצורת המכה לרמת בושתה.

3. מה כוונת רש"י באומרו: "לבד חיוב שאר הדברים" בד"ה: שלש עשרה?

4. הקף את המילה הנכונה

- תשלום בושת לבעיטה ברגל הוא בערך 200 ש"ח נכון / לא נכון
- תשלום בושת לבעיטה עם הברך היא בערך 120 ש"ח נכון / לא נכון
- תשלום בושת למכה עם אוקף של חמור היא בערך 250 ש"ח נכון / לא נכון
- תשלום בושת לדוחף בידו הוא בערך 80 ש"ח נכון / לא נכון
- תשלום בושת לסוטר על פני חבירו הוא בערך 2000 ש"ח נכון / לא נכון
- תשלום בושת לצועק באוזן חבירו / יורק על בשרו / תולש שערותיו, הוא בערך 1000 ש"ח נכון / לא נכון

5. צטט את תמיהת רב נחמן.

2. צטט מרש"י מהו גרגותא.

6. כתוב בלשון הגמ' את המשפטים שלפניך.

3. כתוב בלשון הגמ' את המשפטים שלפניך.

א. קנס אתה גובה בכבל.

א. מאה מכות בקת המעדר שיכהו.

ב. תאמר לי.

ב. למי שאמר לא עושה אדם דין לעצמו.

ג. איך היה המעשה.

ג. במקום של הפסד.

7. על איזה מקרה מדובר? [העזר ברש"י ד"ה: גופא דעובדא]

4. מדוע היה צריך להכותו יותר? [העזר ברש"י ד"ה: מאה פנדי]

פסק ובאר את הגמרא

דף כז:

שלח ליה דההוא גרגותא דבי תרי דכל
יומא הוה דלי חד מנייהו אתא חד קא דלי
ביומא דלא דיליה א"ל יומא דידי הוא לא
אשגח ביה שקל פנדא דמרא מחייה א"ל
מאה פנדי בפנדא למחייה אפילו למ"ד לא
עביד איניש דינא לנפשיה במקום פסידא
עביד איניש דינא לנפשיה

5. מה התכוין לומר רב נחמן שאמר, שיכהו מאה מכות:

א. מגיע לו לחטוף כמה שיותר.

ב. שיעצור אותו ואפילו בפחות ממאה מכות.

6. מה יעשה אדם שנאסר עליו לעשות דין לעצמו?

[העזר ברש"י ד"ה: ואפילו למ"ד]

7. מהי סברתו של רב נחמן שיכהו מאה מכות?

א. שלכל הדעות במקום הפסד עושה אדם דין לעצמו.

ב. שאפילו למי שסובר שלא עושה דין לעצמו, כאן

במקום של הפסד, מודה שעושה אדם דין לעצמו.

ג. התשובות משלימות אחת את השניה.

8. הסבר בלשונך את שני הטעמים המובאים ברש"י,

מדוע מפסיד השותף בבור המים? [העזר ברש"י ד"ה:

במקום דאיכא פסידא]

א.

ב.

שאלות לגמרא (עמ' 20 בספר הלימוד)

- במסגרת הגמ' - סמן בצבע אחד את המעשה, בצבע שני את תשובת רב נחמן ובצבע שלישי את דעתו כאשר יש הפסד לאדם.

1. סדר את המשפטים לפי המעשה (1,2,3,4).

בא אחד ודלה מים שלא ביומו.

אותו בור מים של שני שותפים.

לקח את מקל המעדר והכה בו את חבירו.

שבכל יום אחד מהם דולה מים.

אמר לו חבירו, היום תורי! ולא ענה לו חבירו.